

Juridiska fakultetskansliet

Justitiedepartementet

Remiss: Utkast till lagrådsremiss – En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld

Inledning

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet har genom remiss anmodats avge yttrande angående rubricerade lagrådsremissen. Lagrådsremissen bygger delvis vidare på promemorian Ds 2022:18 Straffansvar för psykisk misshandel. Lagrådsremissen skiljer sig dock delvis från de förslag som angivits i Ds 2022:18.

Fakultetsnämndens synpunkter fokuserar på vissa huvuddelar i förslaget som redovisas i det följande. Dessa är allmänna synpunkter som rör placeringen i brottsbalken och rubricering, rekvisiten i bestämmelsen och förutsebarhetshänsyn.

Allmänna synpunkter gällande förslaget

Placeringen i brottsbalkens fjärde kapitel och rubriceringen

Den nya straffbestämmelsen föreslås placeras i brottsbalkens fjärde kapitel, som § 7b med beteckningen psykiskt våld. I Ds 2022:18 föreslogs beteckningen psykisk misshandel samt en placering i brottsbalkens tredje kapitel, alltså i samband med bestämmelsen om (fysisk) misshandel (då som ny 5a §). Som beteckning kan psykisk misshandel, som föreslogs i departementspromemorian anses något mer träffsäkert och passande än det nu föreslagna psykiskt våld. Begreppen fysisk och psykisk misshandel är etablerade vardagliga begrepp och begreppet psykisk misshandel hade varit att föredra. Såsom även noterat i Ds 2022:18 relaterar beteckningen psykisk misshandel till det mer vardagliga sättet att tala om psykiskt våld, nämligen som psykisk misshandel.¹ Psykiskt våld framstår som ett delvis annat begrepp och dessutom har begreppet våld en viss etablerad mening i

¹ Ds 2022:18 s. 318.

den straffrättsliga terminologin. Motiveringen i lagrådsremissen att det finns ett utrymme att låta begreppet våld ges olika betydelse beroende på kontext är inte övertygande. Flera bestämmelser i fjärde kapitlet har våld som rekvisit med detta redan etablerade begreppsinnhållet (t.ex. olaga tvång i 4 kap. 4 §). Även placeringen i brottsbalkens tredje kapitel framstår som mer lämplig utifrån ett systematiskt perspektiv. Genom en placering i brottsbalkens tredje kapitel hade sambandet mellan fysisk misshandel och psykisk misshandel blivit tydligare.

Alternativt kunde bestämmelsen placerats i brottsbalkens fjärde kapitel, men som § 4 f, där placeringen då skulle signalera en systematisk närhet till t.ex. olaga tvång och olaga frihetskränkning. Såsom förslaget är nu, framstår signalen att den nya bestämmelsen är systematiskt nära besläktad med ofredande och uppmaning till självmord, vilket blir missvisande.

Att den nya bestämmelsen ska ingå i brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck framstår som motiverat, eftersom psykisk misshandel (psykiskt våld i förslaget) kan tänkas förekomma i den typen brottslighet. Fakultetsnämnden har således inget att påpeka i förhållande till just den frågan.

Rekvisiten i den föreslagna bestämmelsen

Bestämmelsen föreslås lyda enligt följande: ”Den som upprepat utsätter en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning, döms, om kränkningarna sammantagna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykiskt våld till fängelse i högst fyra år.”

Här kommenteras vissa rekvisit utifrån lagstiftningstekniska utgångspunkter, som inkluderar legalitetsprincipens gränser för hur en bestämmelse kan utformas. Det framstår som att listan av hur kränkningarna kan begås är uttömmande (formuleringen *i form av*). Detta kommenteras nedan under rubriken förutsebarhetskänslan, efter att de olika rekvisiten tagits upp.

För det första är rekvisitet *upprepade kränkningar* något språkligt diffust till uttrycket. I lagrådsremissen motiveras införandet av rekvisitet upprepade kränkningar med att detta är ett beteendemönster och att det ska vara fråga om en serie upprepade kränkningar. Rekvisitet upprepade är kvalificerande på så sätt att enstaka uttalanden i affekt inte omfattas av det kriminaliserade området. Poängen är att straffbudet ska träffa de gärningar som tillsammans når upp till en viss allvarlighetsgrad. Ur ett legalitetsperspektiv kan det vara problematiskt att kränkningar som inte i sig är straffbara såsom exempelvis misshandel eller ofredande tillsammans blir straffbara. Hur många kränkningar som krävs beror på allvarligheten av kränkningarna. Hur till exempel övervakning ska tolkas och hur länge en eventuell övervakning är pågående (och avslutad, och en ny påbörjad) får också bäring på frågan om handlingar ska bedömas som upprepade kränkningar eller inte. Vidare har det betonats att det inte bör krävas att varje enskild kränkning individualiseras och preciseras vad avser tid och plats. Bestämmelsen måste dock tillämpas på ett rättssäkert sätt.

För det andra finns rekvisitet *otillbörligt* med i bestämmelsen, som innefattar otillbörliga hot, otillbörligt tvång och otillbörlig övervakning. Bestämmelsen omfattar även förolämpningar, men dessa är enligt förslagets definition alltid otillbörliga. Som utgångspunkt är det bra att ha otillbörligt som rekvisit i bestämmelsen eftersom det begränsar det straffbara området. Samtidigt är det dock något oklart vad som utgör otillbörligt i sådana situationer där bestämmelsen aktualiseras. I lagrådsremissen motiveras otillbörlighetsrekvisitet med att endast klandervärda beteenden omfattas och att bedömningen bör utgå från det enskilda fallet och de konkreta omständigheterna i det. Syftet med agerandet bör kunna tillmätas stor betydelse. Bagatellartade företeelser som är vanliga i mellanmänniska, ömsesidiga relationer ska inte omfattas. Med tanke på att straffbestämmelser ska vara förutsägbara är det något oklart om otillbörligt är tillräckligt precist. Samtidigt som det går att förstå behovet av att rekvisitet otillbörligt behöver vara kontextberoende, kan det vara svårt att förutse att just dessa ageranden, som kanske inte ens var för sig är straffbara, just i den kontexten, om upprepade, är straffbara.

För det tredje ingår rekvisitet *ägnat att allvarligt skada personens självkänsla*. Begreppet *ägnat att* är i sig något problematiskt som rekvisit, eftersom det syftar till att de upprepade kränkningarna ”typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt.”² Eftersom det vid rekvisitet otillbörlig ska göras en kontextbunden bedömning, blir bedömningen av ägnat att rekvisitet mer abstrakt. Kränkningarna ska, sett tillsammans, typiskt sett vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Prövningen ska samtidigt göras i relation till den specifika målsäganden i den specifika situationen. Rekvisitet *ägnat att* gör således att det framstår som något svårt att dra gränsen mellan det straffbara och det straffria – igen. Rekvisitet *allvarligt skada personens självkänsla* anses utgöra en kvalificering av den brottsliga gärningen, för att säkerställa att ”endast de tillräckligt straffvärda fallen omfattas av straffansvaret”.³ Tanken bakom detta är som utgångspunkt bra, eftersom det endast är det klandervärda, eller straffvärda situationer som ska omfattas av kriminaliseringen. Fakultetsnämnden har ingen invändning mot förslaget i fråga om att det straffbara området ska begränsas på detta sätt. Det finns flera kränkningar som även som upprepade kan innebära att självkänslan hos den utsatta personen skadas, dock måste självkänslan alltså skadas *allvarligt* för att det ska träffas av den föreslagna bestämmelsen. Ansvar är således begränsat till situationer som kan leda till psykiskt lidande eller andra allvarliga negativa konsekvenser och ska ses i kontexten, det vill säga om det finns ett mönster. Att endast omfatta situationer där självkänslan allvarligt skadas framstår som en rimlig avvägning. Däremot kan detta igen vara relativt svårt att förutse i en konkret situation.

Förutsebarhetshänsyn

Eftersom legalitetsprincipen ställer höga krav för lagtextens utformning och det utifrån en förutsebarhetsaspekt ska kunna göras en bedömning om vad som är straffritt och vad som är straffbart i en konkret situation, är den föreslagna bestämmelsen inte helt oproblematiske.⁴ Flera rekvisit är något oprecisa och det är inte helt enkelt att på förhand säga vilka gärningar som isolerat inte är straffria, men som upprepade är ägnade att

² Lagrådsremissen s. 65.

³ Lagrådsremissen s. 65.

⁴ Se t.ex. NJA 2016 s. 3.

sammantaget allvarligt skada en persons självkänsla, och således omfattas av kriminaliseringen.

I tillägg kommer den aspekten att formuleringen *i form av* och att det inte finns något rekvisit i stil med "andra liknande kränkningar" verkar det vara en uttömmande lista som ingår i den föreslagna bestämmelsen. I så fall framstår det som att misshandelsgärningar och ofredandegärningar faller utanför det straffbara området här. Det är inte i sig otänkbart att t.ex. hotfulla höga skrik eller knuffar eller örfilar förekommer i situationer där psykisk misshandel också förekommer. Om gärningspersonen samtidigt begår ett otillbörligt hot, aktualiseras inte den föreslagna bestämmelsen, då det inte är fråga upprepade kränkningar. Detta eftersom endast en av dessa "kränkningar" är uppräknade i den föreslagna bestämmelsen. Det framstår som något ologiskt.

Det kan också noteras att det här är fråga om en annan lagstiftningsteknik än för t.ex. grov fridskränkning, där gärningspersonen upprepade gånger behöver begå kriminaliserade gärningar för att de ska vara straffbara enligt bestämmelsen. Rekvisit *kränkningar* avser enligt förslaget inte överträdelse av ett (eller flera) straffbud. Rent systematiskt kan det därmed framstå som märkligt att tala om kränkning överhuvudtaget, eftersom den enstaka konkreta gärningen inte nödvändigtvis kränker ett skyddsintresse. Det framstår som problematiskt ur en förutsebarhetshänsyn.

Sammanfattande kommentar

Det finns visst fog för de framlagda förslagen i lagrådsremissen. Att psykisk misshandel inte alltid omfattas av nuvarande bestämmelser är en utmaning. Dock finns det vissa betänkligheter med förslaget. Främst gäller det beteckningen psykiskt våld, placeringen i brottsbalkens fjärde kapitel samt rekvisitens oklara omfattning.

Fakultetsnämnden ställer sig tvekande till den föreslagna kriminaliseringen av psykiskt våld. Fakultetsnämnden anser sammanfattningsvis att det inte finns skäl att genomföra de ändringar som är föreslagna i utredningen.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av prodekanus, professor Pernilla Leviner. Yttrandet har beretts av docent Annika Suominen. Föredragande har varit utredare Karolina Alveryd. Yttrandet har expedierats av Juridiska fakultetskansliet.

Pernilla Leviner

Karolina Alveryd